

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:41
sssjournal.com

pp.4200-4208
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 20/06/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 23/08/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 23.08.2019

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KLİNİK STRES DÜZEYLERİNİN VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ

DETERMINATION OF CLINICAL STRESS LEVELS AND AFFECTING FACTORS' OF NURSING STUDENTS

Dr. Öğr. Üyesi. Cemile SAVCI

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5612-9335>

Hemşire. Yurdanur KARAASLAN

Gaziosmanpaşa Taksim Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Eğitim Birimi, İstanbul/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5853-5065>

Dr. Öğr. Üyesi. Nuray TURAN

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8362-3427>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1666>

Reference : Savcı, C.; Karaaslan, Y. & Turan, N. (2019). "Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Stres Düzeylerinin ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi", International Social Sciences Studies Journal, 5(41): 4200-4208.

ÖZ

Bu araştırma tanımlayıcı ve kesitsel tipte olup, birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamanın ilk günü yaşadıkları stres düzeyini ve etkileyen faktörleri belirlemek amacı ile gerçekleştirildi. Araştırmanın evrenini, 2013-2014 ve 2014-2015 eğitim-öğretim yılları arasında İstanbul ilinde, bir eğitim ve araştırma hastanesinde bulunan hemşirelik lisans programının Hemşirelik Esasları dersinin klinik uygulama eğitimi kapsamında farklı üniversitelerin 238 birinci sınıf hemşirelik öğrencileri oluşturdu. Örneklemi ise, araştırma kriterlerini karşılayan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 225 lisans birinci sınıf öğrencisi oluşturdu. Veriler; Öğrenci Soru Formu ve Pagana Klinik Stres Anketi (KSA) aracılığı ile toplandı. Araştırmanın uygulanabilmesi için kurum izni ve etik kurul onayı alındı. Elde edilen veriler, bilgisayarda uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edildi. Öğrencilerin %95.6'nın 17-21 yaş arasında, %86.2'nin kız olduğu ve %75.1'inin klinik uygulama için kendini hazır hissettiği belirlendi. Öğrencilerin KSA toplam puan ortalaması 28.25±9.72, KSA alt boyutları puan ortalamasının ise; Tehdit 6.69±4.25, Mücadele 14.54±5.69, Zarar 2.95±3.15 ve Yarar 4.06±2.16 olarak bulundu. Klinik uygulama için hazır olduğunu hissedenlerin Mücadele ve Yarar alt boyut puan ortalaması, hazır olduğunu hissetmeyenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p<0.05; p<0.01).

Öğrencilerin nispeten düşük düzeyde klinik stres yaşadıkları belirlendi. Klinik uygulama süresince yaşamaktan korktuğu deneyimler arasında "hastaya zarar verme"nin ilk sırada yer aldığı görüldü. Bu sonuçlar doğrultusunda; klinik ortama benzer öğretim alanlarında öğrencilerin kendilerini daha hazır hissetmelerinin sağlanması, kliniğin genel yapısı (fiziksel yapısı, klinik ekibi, kurallar) konusunda öğrencilerin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik öğrencileri, klinik stres, etkileyen faktörler.

ABSTRACT

The research was a descriptive and cross-sectional type and it was aimed to determine experienced the stress level and the factors affecting the first-class nursing students on the first day of clinical practice. The population of the study consisted of 238 first-class nursing students of different universities in the hospital for the clinical skills training of the Fundamentals Nursing of course in a training and research hospital in Istanbul in the 2013-2014 and 2014-2015

academic years. The sample consisted of 225 first year undergraduate students who met the research criteria and accepted to participate in the study. Data were collected by Student Questionnaire and Pagana Clinical Stress Questionnaire (CSA). The permission of the institution and approval of the ethics committee were obtained for the application of the study. The data obtained were analyzed using the appropriate statistical methods on the computer. It was determined that 95.6% of the students were between 17-21 years old, 86.2% were girls and 75.1% felt ready for clinical practice. The mean total score of the students was 28.25 ± 9.72 , and the mean score of the sub-dimensions of CSA; the Threat was 6.69 ± 4.25 , the Struggle was 14.54 ± 5.69 , the Loss was 2.95 ± 3.15 and the Benefit was 4.06 ± 2.16 . The mean score of Struggle and Benefit subscale of those who felt ready for clinical application was found to be statistically higher than those who did not feel ready ($p < 0.05$; $p < 0.01$). It was determined that the students experienced relatively low levels of clinical stress. Among the experiences he/she was afraid to live during clinical practice, it was seen that "harm the the patient" was first. In line with these results; it may be suggested to make students feel more ready in the teaching areas similar to the clinical environment, and to inform and support the students about the general structure of the clinic (physical structure, clinical team, rules).

Key Words: Nursing students, clinical stress, affecting factors.

1. GİRİŞ

Uygulamaya dayalı tüm disiplinlerin eğitim programlarında olduğu gibi teorik bilgi ve klinik uygulama hemşirelik eğitiminin birbirini tamamlayan ayrılmaz parçalarıdır (Sharif ve Masoumi, 2005; Şendir ve Acaroğlu, 2008; Atay ve Yılmaz, 2011; Karagözoğlu, Özden ve Yıldız, 2013; Kol ve İnce, 2018). Hemşirelik eğitiminde klinik uygulamaların yeri ve önemi tartışılmayacak kadar açıktır (Şendir ve Acaroğlu, 2008). Klinik uygulama, öğrencinin aldığı teorik bilgiyi beceriye dönüştürmesini, yeni bilgi, beceri ve iletişim deneyimleri kazanmasını, gelecekteki profesyonel rollerinin belirlenmesini ve problem çözme becerisi için kritik düşünme yeteneklerini kullanmasını sağlamaktadır (Sharif ve Masoumi, 2005; Atay ve Yılmaz, 2011; Karagözoğlu, Özden ve Yıldız, 2013; Mamaghani ve ark., 2018).

Stres, eğitim süresince öğrencinin akademik performansını ve iyilik halini etkileyen önemli bir psiko-sosyal faktör olarak tanımlanmaktadır (Jimenez ve ark., 2010). Stresin varlığı ve düzeyi, öğrenme ve düşünme üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiye sahiptir. Düşük seviyede stres öğrenciyi motive ederken, yüksek seviyede stres öğrenmeyi zorlaştırır, akıl yürütme ve soyut düşünme yönündeki zihinsel yetiyi bozması nedeniyle öğrencide başarısızlığa neden olabilmektedir (Burnard ve ark., 2007; Atay ve Yılmaz, 2011). Klinik uygulama ortamları, öğrencilerin profesyonel bilgi ve becerilerin gelişmesi için kaçınılmaz olmasına rağmen aynı zamanda önemli bir stres kaynağıdır (Karagözoğlu, Özden ve Yıldız, 2013). Burnard ve ark. (2008) beş ülkede hemşirelik öğrencilerinin stres düzeyini belirlemeye yönelik çalışmasında, stresin evrensel bir sorun olduğu, klinik uygulamanın öğrencilerin stres düzeyini artırdığı belirtilmektedir (Karagözoğlu, Özden ve Yıldız, 2013). Literatürde, klinik uygulama süresince, stresin her zaman yer aldığı belirtilmekte ve özellikle öğrencilerin sıklıkla stres yaratan durumlar arasında; ilk kez tanımadığı bir ortamda bulunma, hata yapmaktan korkma, bireye zarar verme ve uygulama için bilgi ve becerilerin sınırlı olması yer almaktadır (Şendir ve Acaroğlu, 2008; Acaroğlu ve ark., 2003).

Araştırmalarda, klinik uygulamanın ilk dönemlerinde ortaya çıkan stresin diğer dönemlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Atay ve Yılmaz, 2011). Klinik uygulamalarının başlangıcında hata yapma, hastaya zarar verme, olumsuz yanıtlarla karşılaşma, açık olmayan eğitici beklentisi, bilgi ve yeteneklerin uygulama için yetersiz olması ve kendilerine güvenlerinin az olması gibi düşünceler öğrencilerin klinik stres yaşamalarına neden olabilmektedir (Atay ve Yılmaz, 2011; Karagözoğlu, Özden ve Yıldız, 2013;). Klinik ortamda öğrencinin deneyimlemiş olduğu stresin, sağlık profesyonelleri ile ilişki geliştirmede güçlüğe, stresli durumlarla baş etme yeteneğinde azalmaya, zayıf sosyal ilişkilere, hasta beklentilerini karşılamada eksikliğe, hastane işleyişine uyumda eksikliğe, hastalara zarar verme endişesine, yanlış bilgi verme korkusuna, hastane prosedürlerinde yanlışlık yapma kaygısına neden olduğunu belirten farklı çalışmalar bulunmaktadır (Atay ve Yılmaz, 2011).

Bu bağlamda, bu araştırma, birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamanın ilk günü yaşadıkları stres düzeyini ve etkileyen faktörleri belirlemek amacı ile planlandı.

Bu bağlamda çalışma, birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinde klinik uygulamanın ilk günü yaşadıkları stres düzeyini ve etkileyen faktörleri belirlemek amacı ile planlandı.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Türü

Bu araştırma tanımlayıcı ve kesitsel tipte olup, birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamanın ilk günü yaşadıkları stres düzeyini ve etkileyen faktörleri belirlenmek amacı ile gerçekleştirildi.

2.2. Araştırma Soruları

1. Öğrencilerin bireysel özellikleri nedir?
2. Öğrencilerin yaşadıkları klinik stres düzeyi nedir?
3. Öğrencilerin yaşadıkları klinik stres düzeyini etkileyen faktörler ne/nelerdir?

2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki araştırmanın evrenini, 2013-2014 ve 2014-2015 eğitim-öğretim yıllarında İstanbul ilinde bir eğitim ve araştırma hastanesinde hemşirelik lisans programı Hemşirelik Esasları dersinin klinik uygulaması için hastanede bulunan farklı üniversitelerin 238 birinci sınıf hemşirelik öğrencileri oluşturdu.

Araştırmanın örneklemini, 0.01 örnekleme hatası ile Hemşirelik Esasları dersini ilk kez alan, klinik deneyimi olmayan, araştırmaya katılmayı kabul eden 225 (evrenin %94'ü) lisans birinci sınıf öğrencisi oluşturdu. Hemşirelik Esasları Dersi'ni ikinci kez alan 8 öğrenci ile devamsızlık yapan 5 öğrenci örnekleme dahil edilmedi.

2.4. Verilerin Toplama Araçları

Veriler; “Öğrenci Soru Formu” ve “Pagana Klinik Stres Anketi (KSA)” kullanılarak toplandı.

Öğrenci Soru Formu: Literatür incelemesi sonucunda (Şendir ve Acaroğlu, 2008; Karagözoğlu et al., 2013; Mankan et al., 2016; Kartal 2017) araştırmacılar tarafından hazırlanan soru formunda; öğrenciyi tanıtıcı bilgiler, öğrencinin klinik uygulamaya hazır olma durumu, klinik uygulama sırasında yaşamaktan korktukları deneyimler ve öğrencilerin klinik stresin azaltılmasına yönelik önerilerinin yer aldığı toplam 8 sorudan oluştu.

Pagana Klinik Stres Anketi (KSA): Öğrencilerin stres düzeylerini ölçmek için Pagana tarafından 1989 yılında geliştirilen, Pagana Klinik Stres Anketi (KSA) kullanılmıştır. KSA, likert tipi bir öz değerlendirme ölçeği olup, anketin maddeleri; “Tehdit, Mücadele, Zarar Ve Yarar” duygu ifadelerinden oluşan 4 skala altında toplanmaktadır. Klinik Stres Anketi'nde tehdit skalası “6” (Üzıldüm, Endişelendim, Bunaldım, Duygulandım, Gözüm Korktu/Sindim, Korktum) mücadele skalası “7” (Uyarıldım, Neşelendim, Ümitlendim, Hoşlandım, Heveslendim, Heyecanlandım, Mutlu Oldum) zarar skalası “5” (Öfkelenim, Hüzünlendim, Suçluluk Hissettim, İğrendim / Tiksendim, Hayal Kırıklığına Uğradım) yarar skalası “2” (Rahatladım, Güvendim) duygu ifadesini içermektedir. Her bir madde 5 dereceli olarak değerlendirilmekte; 0-“hiç”, 1- “biraz”, 2- “orta”, 3-“fazla”, 4-“çok fazla” seçeneklerinden birisinin işaretlenmesi istenmektedir. Her madde için verilen puan esas alınarak anketten en az “0” en fazla “80” puan elde edilebilmektedir. Düşük puan stres düzeyinin düşük olduğunu, yüksek puan ise stres düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Türkçe geçerlik-güvenilirliği Şendir ve Acaroğlu tarafından 2008 yılında test edilmiş olan ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.70 olarak bildirilmiştir (Şendir ve Acaroğlu, 2008; Atay ve Yılmaz, 2011;). Bu çalışmada Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının 0.77 olduğu saptandı.

2.5. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için IBM SPSS Statistics 22 (IBM SPSS, Türkiye) programı kullanıldı. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testi, Q-Q grafikler ve histogramlar ile değerlendirildi. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotların (ortalama, standart sapma, frekans, yüzde) yanı sıra niceliksel verilerin iki grup arası değerlendirmelerinde Student-t testi kullanıldı. Ölçek güvenilirliğinin değerlendirilmesinde ise Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı kullanıldı. Anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirildi.

2.6. Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmanın yapılabilmesi için çalışmanın yapıldığı kurumdan yazılı izin ve etik kuruldan yazılı izin alındı (Tarih: 02.04.2014, Sayı: 43). Pagana Klinik Stres Anketi kullanımına ilişkin gerekli izin alındı. Örneklemi oluşturan öğrencilere öğrencilerden Helsinki Bildirgesi doğrultusunda; araştırma konusu hakkında

açıklama yapıldı, çalışmanın amaç ve yararları, çalışmadaki rolleri açıklandı, veri toplama formları üzerine isim yazmamaları belirtildi, araştırmaya katılmaya isteklilik, gönüllülük ilkesine özen gösterilerek onamları alındı.

2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sadece bir kurumda yürütülmesi ve sadece bir kurumun klinik uygulama prosedürlerini yansıtması nedeniyle araştırma sonuçlarının tüm hemşirelik öğrencilerine genellenmesi mümkün değildir.

3. BULGULAR

Bulgular, araştırma kapsamına alınan hemşirelik öğrencilerinin bireysel özellikleri, öğrencilerin yaşadıkları klinik stres düzeyleri ve öğrencilerin yaşadıkları klinik stres düzeyini etkileyen faktörlere ilişkin bulgular olmak üzere üç başlık altında incelendi.

Öğrencilerinin Bireysel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin %95.6'nın (n=215) 17-21 yaş arasında ve %86.2'nin (n=194) kız öğrenciler olduğu belirlendi (Tablo 1). Öğrencilerin %75.1'i (n=169) klinik uygulama için kendini hazır hissettiği, %87.6'sı (n=197) ise, klinik uygulama öncesi, klinik uygulama hakkında bilgilendirildiğini ifade etti (Tablo 1).

Klinik uygulama süresince; öğrencinin yaşamaktan korktuğu deneyimler arasında; ilk sırada (%47.1) "Hastaya zarar verme"nin yer aldığı görüldü. Klinik stresin azaltılmasına yönelik öğrencilerin görüşleri incelendiğinde; "Klinikte yapılan uygulamalara ilişkin bilgi verilmesi", "Kliniğin ve kullanılan malzemelerin tanıtılması", "Klinik çalışanlarının ve eğiticilerin tanıtılması" ile "Sağlık tesisinin tanıtılması" olarak sıralandığı belirlendi (Tablo 1).

Tablo 1. Hemşirelik Öğrencilerinin Bireysel Özelliklerine Göre Dağılımı (N=225)

Bireysel Özellikler		n	%
Yaş (yıl)	17-20	215	95.6
	21-24	10	4.4
Cinsiyet	Kız	194	86.2
	Erkek	31	13.8
Klinik uygulama için hazır olduğunu hissetme durumu	Evet	169	75.1
	Hayır	56	24.9
Klinik uygulama öncesi bilgilendirilme durumu (oryantasyon)	Evet	197	87.6
	Hayır	28	12.4
Klinik uygulama süresince öğrencinin yaşamaktan korktuğu klinik deneyimler*	Yok	52	15.9
	Hastaya zarar verme	155	47.1
	Hastanın kaybedilmesi	63	19.1
	Uygulamadan zarar görme	59	17.9
Klinik stresin azaltılmasına yönelik öğrenci görüşleri*	Klinikte yapılan uygulamalara ilişkin bilgi verilmesi	179	28.3
	Kliniğin ve kullanılan malzemelerin tanıtılması	134	21.2
	Klinik çalışanlarının ve eğiticilerin tanıtılması	116	18.3
	Sağlık tesisinin tanıtılması	90	14.2

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Öğrencilerin Yaşadıkları Klinik Stres Düzeyi Durumları

Öğrencilerin Pagana Klinik Stres Anketi (KSA) toplam puanları 0 ile 65 arasında değişmekte olup, puan ortalaması 28.25±9.72'dir. Alt boyutları puan ortalaması ise; Tehditte 0 ile 21 arasında değişmekte olup, 6.69±4.25, Mücadelede 0 ile 25 arasında değişmekte olup, 14.54±5.69, Zararda 0 ile 16 arasında değişmekte olup, 2.95±3.15 ve Yararda 0 ile 8 arasında değişmekte olup 4.06±2.16 olduğu saptandı (Tablo 2).

Tablo 2. Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Stres Anketi (KSA) Toplam ve Alt Boyut Puan Ortalamalarının Dağılımı (N=225)

KSA ve Alt Boyutları	Ort±SS	Min.	Maks.	Puan Aralığı
KSA Tehdit	6.69±4.25	0	21	0-24
KSA Mücadele	14.54±5.69	0	25	0-28
KSA Zarar	2.95±3.15	0	16	0-20
KSA Yarar	4.06±2.16	0	8	0-8
KSA Toplam	28.25±9.72	0	65	0-80

Ort.:Ortalama, SS:Standart Sapma, Min.: Minimum Maks.: Maksimum

Öğrencilerin Yaşadıkları Klinik Stres Düzeyini Etkileyen Faktörler

Tablo 3 incelendiğinde; Klinik uygulama için hazır olduğunu hissedenden hemşirelik öğrencilerinin Mücadele (p=0.027) ve Yarar (p=0.001) alt boyut puan ortalaması, hazır olduğunu hissetmeyen öğrencilerin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptandı (p<0.05; p<0.01).

Klinik uygulama öncesi teorik bilgiyi yeterli bulmayan öğrencilerin Tehdit alt boyutu puan ortalaması, yeterli bulan öğrencilerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p=0.021; p<0.05). Klinik uygulama öncesi teorik bilgiyi yeterli bulan hemşirelik öğrencilerin Mücadele (p=0.001), Yarar (p=0.001) alt boyut ve KSA toplam (p=0.021) puan ortalaması, yeterli bulmayanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p<0.05; p<0.01).

Klinik uygulama öncesi laboratuvar (uygulama) becerisini yeterli bulan öğrencilerin Mücadele (p=0.004), Zarar (p=0.030), Yarar (p=0.001) alt boyut ve KSA toplam (p=0.005) puan ortalaması, yeterli bulmayanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p<0.05; p<0.01) (Tablo 3).

Klinik uygulama öncesi bilgilendirilmeyen öğrencilerin Tehdit (p=0.048) ve Zarar (p=0.001) alt boyut puan ortalaması, bilgilendirilenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptandı (p<0.05; p<0.01). Klinik uygulama öncesi bilgilendirilen öğrencilerin yarar alt boyutu puan ortalaması, bilgilendirilmeyenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptandı (p=0.016; p<0.05) (Tablo 3).

Tablo 3. Klinik Uygulama Öncesi Bilgilendirilme Durumu (Oryantasyon Eğitimi) İle Klinik Stres Anketi (KSA) Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Dağılımı

Bilgilendirme Durumları	Tehdit	Mücadele	Zarar	Yarar	KSA Toplam
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
Klinik uygulama için hazır olduğunu hissetme durumu					
Evet	6.41±4.26	15.02±5.71	2.94±3.10	4.34±2.23	28.72±9.59
Hayır	7.54±4.14	13.09±5.40	2.98±3.33	3.23±1.72	26.84±10.06
t	-1.718	2.226	-0.085	3.388	1.254
p	0.087	0.027*	0.932	0.001**	0.211
Klinik uygulama öncesi teorik bilgiyi yeterli bulma durumu					
Evet	6.15±4.27	15.95±5.41	2.83±3.15	4.56±2.23	29.49±9.68
Hayır	7.48±4.12	12.51±5.48	3.12±3.16	3.35±1.86	26.46±9.54
t	-2.326	4.659	-0.666	4.274	2.324
p	0.021*	0.001**	0.506	0.001**	0.021*
Klinik uygulama öncesi laboratuvar (uygulama) becerisini yeterli bulma durumu					
Evet	6.40±4.64	15.68±6.02	3.43±3.41	4.65±2.27	30.15±10.78
Hayır	6.97±3.85	13.50±5.17	2.51±2.83	3.52±1.92	26.50±8.29
t	-1.000	2.922	2.191	4.033	2.862
p	0.318	0.004*	0.030*	0.001**	0.005**
Klinik uygulama öncesi bilgilendirilme durumu (oryantasyon)					
Evet	6.48±4.13	14.74±5.61	2.63±2.94	4.19±2.16	28.05±9.55
Hayır	8.18±4.83	13.18±6.13	5.18±3.71	3.14±1.99	29.68±10.89
t	-1.988	1.359	-4.141	2.428	-0.831
p	0.048*	0.176	0.001**	0.016*	0.407

t: Student-t Testi

*p<0.05

*p<0.01

4. TARTIŞMA

Hemşirelik eğitiminde temel amaç, öğrenciye bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanda bilgi, beceri ve tutum kazandırmaktır (Taşdelen ve Zaybak, 2013; Mankan ve ark., 2016). Stresin motive ve uyarıcı etkisi nedeni ile düşük düzeyde yaşanmasının istendik bir durum olduğu bilinmektedir. Ancak, yüksek düzeyde yaşanan stresin eğitimde hedeflenen başarıya ulaşmada engel teşkil ettiği, öğrencinin beceri geliştirme ve klinik performansını etkileyen önemli bir faktör olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Ünsal Avdal ve ark., 2014). Hemşirelik eğitimi süresince öğrencilerin stres düzeylerinin ve stres olarak algıladıkları deneyimlerinin belirlenmesi, eğitimin hedeflediği mesleki bilgi, beceri ve değerlerin kazanılmasında etkili olacaktır (Luo and Wang, 2009; Edwards ve ark., 2010).

Birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulama alanlarında ilk gün yaşadıkları stres düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun (%75.1) kendini klinik uygulama için hazır hissetmesi, tamamına yakınının (%87.6) klinik uygulama öncesi bilgilendirildiğini ifade ettiği belirlendi. Araştırmanın bu bulgusu, hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamanın ilk günü hastanede uyum ve bilgilendirme eğitimine katılmasının bir sonucu olarak değerlendirildi.

Klinik uygulama süresince öğrencinin yaşamaktan korktuğu deneyimler arasında “Hastaya zarar verme”nin ilk sırada (%47.1) yer aldığı görüldü. Klinik stresin azaltılmasına yönelik öğrencilerin görüşlerine bakıldığında; “klinikte yapılan uygulamalara ilişkin bilgi verilmesi”, “Kliniğin ve kullanılan malzemelerin tanıtılması”, “Klinik çalışanlarının ve eğitimcilerin tanıtılması” ile “sağlık tesisinin tanıtılması” olarak sıralandığı belirlendi. Klinik uygulamalarda öğrencilerin kuramsal bilgileri kullanma güçlüğünün yanı sıra hastaneye uyum güçlüğü nedeniyle de kaygılı olduğu bildirilmektedir (Şendir ve Acaroğlu, 2008). Klinik oryantasyon, öğrencilerin kendilerini yeterli hissetmelerine, kaygılarını azaltmalarına ve öğrenme motivasyonlarını artırmalarına yardımcı olarak öğrenmeyi kolaylaştırabilmektedir (Kartal, 2017). Bazı araştırmalar, öğrencilerin özellikle klinik yerleştirmenin başlangıcında, kliniklere uygun olmadıklarını hissettiklerini bildirmektedir (Kartal, 2017; Lofmark ve Wikblad, 2001). Bu duygu, öğrencinin sağlık profesyonelleri tarafından beklenmiyor olması ve bilinmeyen bir ortamda olmasından kaynaklanmaktadır (Gray ve Smith, 2000). Maslow'un Temel İnsan Gereksinimleri Hiyerarşisi'nde güvende olmak ve ait olmak gibi ihtiyaçların önce karşılanması, mükemmellik için çaba göstermek gibi yüksek düzey gereksinimlerin başarılmasını sağlamaktadır (Worrall, 2007). Stres düzeyinin azaltılmasında, öğrencilerin aidiyet duygularının önemi yadsınamaz. Ekibin üyesi olarak algılandıklarını bilmek ve hissetmek, öğrencilerin öğrenme isteğini ve motivasyonunu artırarak klinik eğitimi kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Elçigil, 2011). Lofmark ve Wikblad (2001)'e göre, öğrenciler uyum sağlamadıklarını düşündüklerinde ve kliniğe ait hissetmediklerinde, öğrenmek ve mükemmelle ulaşmak için motive olamazlar. Ayrıca, öğrencilerin klinik içinde anahtar rolü olan kişilere tanıtılması önemlidir (Hutchings ve Sanders, 2001). Birimde çalışan çok sayıda sağlık profesyonelinin olması ve öğrencilerin anahtar rolü olan ekip üyelerinin tanıtılmaması ait olmadıkları hissini arttırabilir. Tüm oryantasyon programlarına kilit profesyoneller ile bir giriş oturumu yapılması önerilmektedir. Araştırmacılar, öğrencilerin becerilerini ve bilgilerini yetersiz olarak algıladıklarını ve kliniklere yerleştirmeye başlamadan önce kaygılı ve stresli olduklarını bulmuşlardır (Lofmark ve Wikblad, 2001) Dikkat edilmesi gereken diğer önemli nokta ise, oryantasyon günü öğrencilere yapılan eğitimin düzeyi, öğrencilerin anlama seviyelerinin ötesindeyse, stres seviyelerinin düşürülmek yerine arttırılabileceğidir. Royal College of Nursing (RCN) (2005) ve English National Board for Nursing, Midwifery and Health Visiting (ENB) (2001) tarafından, öğrencilere yerleştirmeleri hakkında yazılı bilgi verilmesi, bireysel görüşmeler, öğrenme çıktıları ve bunların elde edilme yollarının tanımlanması, ek destek gereksinimlerin belirlenmesi, klinik ekibin tanıtılması, standartlar aracılığıyla rollerin, sorumlulukların, beklentilerin ve tutumların belirlenmesi, oryantasyon programının kapsamlı olması ve mentorlar, değerlendiriciler ve öğretim görevlilerinin işbirliğinin ve katılımının olması gibi öğrenci oryantasyon programlarını organize ederken göz önünde bulundurulması gereken faktörler belirlenmiştir. Oryantasyon programı uygun şekilde tasarlanırsa, öğrencilerin uyum sağlamasına yardımcı olabilir, algılanan bilgi ve beceri eksikliğiyle ilişkili kaygıyı azaltabilir. Kanıtlar, uygun şekilde tasarlanan oryantasyon programının yerleştirme sırasındaki öğrencilerin öğrenme deneyiminin kalitesini arttırdığını göstermektedir (Worrall, 2007). Bu nedenle öğrencilere klinik uygulamanın ilk günü kurum ve klinikleri hakkında oryantasyon programı uygulanması önemlidir.

Yapılan çalışmalarda öğrencilerin klinik uygulamanın ilk günü stres yaşadıkları bildirilmiştir (Tel ve ark., 2004; Chan ve ark., 2009; Atay ve Yılmaz, 2011; Ünsal Avdal ve ark., 2012; Karagözoğlu ve ark., 2013; Blomberg ve ark., 2014; Mankan ve ark., 2016). Bu çalışmada öğrencilerin KSA toplam puanları 0 ile 65

arasında değişmekte olup, öğrencilerin nispeten düşük düzeyde klinik stres yaşadıklarını gösteren KSA puan ortalaması (28.25±9.72), Karagözoğlu ve ark. (2013) (27.10±10.41), Ünsal Avdal ve ark. (2014) (28.40±9.20), Mankan ve ark.'nın (2016) (26.13±10.10) çalışma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Atay ve Yılmaz'ın çalışmasında ise (2011), öğrencilerin ortalamasının üzerinde (54.20±8.90) klinik stres yaşadıkları bulunmuştur. Bu farklılık, müfredat içeriğinin, öğretim elemanı sayısının, uygulama laboratuvarlarının donanımının ve uygulama yapılan hastanelerin farklı olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca, bu çalışmada stres düzeyinin düşük olması, ilk klinik uygulama öncesi yapılan oryantasyon programının stres düzeyini azaltmada etkili olduğunu düşündürmektedir.

Literatürde stresin öğrencinin klinik eğitim sürecinde her zaman var olan bir etmen olduğu belirtilirken, öğrencilerde strese neden olan etmenler arasında beklentiler, bilinmeyen bir çevrede bulunma, hata yapma ve sağlıklı / hasta bireye zarar verme korkusu, mesleki bilgi ve becerilerinin uygulama için yeterli olmadığı düşüncesi, hastalar ve sağlık profesyonelleri ile yaşanan iletişim sorunları ve öğretim elemanları tarafından değerlendirilme korkusu gibi faktörlerin öne çıktığı görülmektedir (Sharif ve Masoumi, 2005; Karadağ ve Uçan, 2006; Watson ve ark., 2008; Chan, Winnie ve Daniel, 2009; Mlek, 2011; Fındık ve ark., 2015; Mankan ve ark., 2016).

KSA alt boyutların puan ortalaması Tehdit boyutu 6.69±4.25, Mücadele boyutu 14.54±5.69, Zarar boyutu 2.95±3.15 ve Yarar" boyutu 4.06±2.16 olarak bulundu. Araştırmanın bu bulgusu, Mankan ve ark. (2016)'nın yaptıkları çalışmada, öğrenciler Mücadele alt boyutunda en yüksek Zarar alt boyutunda en düşük stres, Taşdelen ve Zaybak (2013)'ın çalışmasında ise, öğrenciler Mücadele ve Yarar alt boyutunda daha yüksek düzeyde klinik stres yaşadıklarını bildirmektedir.

Araştırmada, klinik uygulama için hazır olduğunu hissedenlerin Mücadele ve Yarar alt boyut puan ortalamasının, hazır olduğunu hissetmeyenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Atay ve Yılmaz (2011)'ın çalışmasında, kendini klinik uygulamaya hazır hisseden öğrencilerin klinik uygulamaya hazır hissetmeyen öğrencilere göre daha fazla mücadeleciler oldukları, klinik ortamı daha az tehdit olarak algıladıkları, klinik ortamı daha az zarar ve daha fazla yarar olarak algıladıkları bulunmuştur.

Mesleki bilgi ve beceri eksikliği hemşirelik eğitiminin tüm yıllarında öğrenciler tarafından bildirilen iki büyük stres kaynağıdır (Jimenez ve ark., 2010). Atay ve Yılmaz (2011)'ın çalışmasında, klinik uygulama öncesi kuramsal bilgiyi yeterli bulma durumu ile klinik stres puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu çalışmada klinik uygulama öncesi kuramsal bilgiyi ve laboratuvar (uygulama) becerisini yeterli bulan hemşirelik öğrencilerinin Mücadele, Yarar alt boyut ve KSA toplam puan ortalaması, yeterli bulmayanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunurken ($p<0.05$; $p<0.01$); kuramsal bilgiyi yeterli bulmayan öğrencilerin Tehdit alt boyutu puan ortalamasının, yeterli bulan öğrencilerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptandı ($p=0.021$; $p<0.05$). Bu sonuç doğrultusunda, teorik bilgiyi ve laboratuvar (uygulama) becerisini yeterli bulan hemşirelik öğrencilerinin daha fazla mücadeleciler oldukları, klinik ortamı daha az tehdit olarak algıladıkları, klinik ortamı daha fazla yarar olarak algıladıkları ifade edilebilir.

Klinik uygulama öncesi bilgilendirme yapılmayan öğrencilerin Tehdit ve Zarar alt boyut puan ortalaması, bilgilendirilenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görüldü. Klinik uygulama öncesi bilgilendirme yapılan öğrencilerin, yarar alt boyutu puan ortalamasının yüksek olduğu saptandı. Karabulut ve Ulusoy (2008)'un çalışmasında da öğrencilerin yaklaşık yarısının (%54.1) klinik uygulama öncesi açıklama yapılmasının yararlı olduğunu belirlemişlerdir. Aynı çalışmada, öğrenciler klinik uygulamanın ilk günü adaptasyonda, akademik ekibin kliniğe uyum sağlama konusunda kendilerine yardımcı olduğunu (%75.8), hemşirelerin kendilerini cesaretlendirdiklerini (% 63.8) ve rahatlattıklarını (% 69.6) ifade etmişlerdir. Atay ve Yılmaz (2011)'ın çalışmasında da öğrencilerin %39.7'si hastane tanıtımının yapılmasının ilk günlük streslerinin azaltılmasında etkili olacağı belirtilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu sonuçlar doğrultusunda; öğrencilerin nispeten klinik stres düzeylerini düşük olduğu, alt boyutlarda en yüksek stresi Mücadele duygusunda; en düşük stresi ise Zarar duygusunda yaşadıkları belirlendi. Öğrencilerin çoğunluğunun klinik uygulamanın ilk günü bilgilendirildiği, klinik uygulama öncesi bilgilendirilen öğrencilerin Yarar alt boyutu puan ortalamasının yüksek olduğu saptandı. Öğrencilerin klinik uygulama süresince yaşamaktan korktuğu deneyimler arasında "hastaya zarar verme"nin ilk sırada yer aldığı belirlendi.

- Klinik stresin azaltılmasında klinik uygulama öncesi öğrenci hemşirelerin uygulama öncesi kurum, klinik ortam, klinik çalışanları ve sorumlu olduğu uygulamalar hakkında bilgilendirilmesi ve her bir kliniğe özgü oryantasyon eğitimlerinin planlanması ve uygulanması,
- Eğitim çıktıları temel alınarak klinik uygulama alanlarının uygulama öncesinde kurumlar arasında (üniversite ve hastane) işbirliği yapılarak düzenlenmesi önerilebilir.

6. KAYNAKÇA

- Acaroğlu, R., Şendir, M., Kıvanç, M.M. Öğrencilerin ilk bireysel hijyen uygulaması deneyimlerine ilişkin duygu ve düşünceleri. *Hemşirelik Forumu Dergisi*, 6(2): 32-40.
- Atay, S., Yılmaz, F. (2011). "Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin İlk Klinik Stres Düzeyleri", *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4: 32-37.
- Burnard, P., Haji Abd Rahim, H.T., Hayes, D., Edwards, D. (2007). "A Descriptive Study of Bruneian Student Nurses' Perception of Stress. *Nurse Educ*", Today, 27(7): 808-818.
- Burnard, P., Edwards, D., Bennett, K., Tothova, V., Baldacchino, D., Bara, P., & Myteveli, J. (2008). "A Comparative, Longitudinal Study of Stress in Student Nurses in Five Countries: Albania, Brunei, the Czech Republic, Malta and Wales", *Nurse Education Today*, 28(2), 134-145.
- Blomberg, K., Bisholt, B., Engström, A.K., Ohlsson, U., Johansson, A.S., Gustafsson, M., (2014). "Swedish Nursing Students' Experience of Stress During Clinical Practice in Relation to Clinical Setting Characteristics and the Organisation of the Clinical Education", *J. Clin. Nurs.*, 23(15-16): 2264-2271.
- Chan, K. L. C., Winnie, K. W., Daniel, Y. T. (2009). "Hong Kong Baccalaureate Nursing Students' Stress and Their Coping Strategies in Clinical Practice", *Journal of Professional Nursing*, 25(5): 307-313.
- Erbil, N., Kahraman, A.N., Bostan, Ö. (2006). "Hemşirelik Öğrencilerinin İlk Klinik Deneyim Öncesi Anksiyete Düzeylerinin Belirlenmesi", *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(1): 10-16.
- Findik, U. Y., Ozbas, A., Cavdar, I., Topcu, S. Y., & Onler, E. (2015). "Assessment of Nursing Students' Stress Levels and Coping Strategies in Operating Room Practice", *Nurse Education İn Practice*, 15(3): 192-195.
- Gray M, Smith L (2000). "The qualities of an Effective Mentor from the Student Nurse's Perspective: Findings from a Longitudinal Qualitative Study", *Journal of Advanced Nursing*, 32(6): 1542-49.
- Hutchings, A., Sanders, L. (2001). "Developing a Learning Pathway for Student Nurses". *Nursing Standard*, 15(40): 38-41.
- Jimenez, C., Navia-Osorio, P. M., & Diaz, C. V. (2010). "Stress and Health in Novice and Experienced Nursing Students", *Journal of Advanced Nursing*, 66(2): 442-455.
- Karaca, A., Yıldırım, N., Ankaralı, H., Açıkgöz, F., Akkuş, D. (2017). "Hemşirelik Öğrencilerinin Algılanan Klinik Stres Düzeyi, Stres Cevapları ve Baş Etme Davranışları", *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8(1): 32-39.
- Karagözoğlu, Ş., Özden, D. ve Yıldız, T.F.(2013). "Entegre Program Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Stres Düzeyi ve Etkileyen Faktörler", *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2: 89-95.
- Karabulut, S.D., Ulusoy, M.F. (2008). "Students' Views on Clinical Practice of Fundamentals of Nursing Course", *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 26-40.
- Kartal YA, Yazıcı S.(2017). "The Determination of anxiety and stress levels of midwifery students beginning the first clinical experience and post-experience period" *HSP*, 4(3): 190-195.
- Lofmark A., Wikblad, K. (2001). "Facilitating and Obstructing Factors for Development of Learning in Clinical Practice: a Student Perspective", *Journal of Advanced Nursing*, 34(1): 43-50.
- Luo, Y., & Wang, H. (2009). "Correlation Research on Psychological Health Impact on Nursing Students Against Stress, Coping Way and Social Support", *Nurse Education Today*, 29(1): 5-8.
- Mamaghani, E. A., Rahmani, A., Hassankhani, H., Zamanzadeh, V., Campbell, S., Fast, O., et al. (2018). "Experiences of Iranian Nursing Students Regarding Their Clinical Learning Environment", *Asian nursing research*, 12(3): 216-222.

- Mankan, T., Polat, H., Cengiz, H., Sevindik, F. (2016). "Hemşirelik Öğrencilerinin İlk Klinik Stres Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler", İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 5(1): 10-15.
- Mlek, M. (2011). "Nursing Students' Learning Experiences in Clinical Settings: Stress, Anxiety and Coping", PhD Thesis, Concordia University, Montreal.
- Pagana, K.D. (1988). "Stresses and Threats Reported by Baccalaureate Students in Relation to an Initial Clinical Experience", Journal of Nursing Education, 27(9): 418-24.
- Sharif, F., & Masoumi, S. (2005). "A Qualitative Study of Nursing Student Experiences of Clinical Practice", BMC Nursing, 4(1): 6.
- Şendir, M., Acaroğlu, R. (2007). "Reliability and Validity of Turkish Version of Clinical Stress Questionnaire", Nurse Education Today, 28: 737-743.
- Taşdelen, S., Zaybak, A. (2013). "Hemşirelik Öğrencilerinin İlk Klinik Deneyim Sırasındaki Stres Düzeylerinin İncelenmesi", Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 21(2): 101-06.
- Ünsal Avdal E, Aydınoglu N, Kılıç M. (2014). "Hemşirelik Öğrencilerinin İlk Klinik Deneyimlerinde Stres Düzeylerinin İncelenmesi", Uluslararası Hakemli Hemşirelik Araştırmaları Dergisi, 1(1): 67-77.
- Watson, R., Gardiner, E., Hogston, R., Gibson, H., Stimpson, A., Wrate, R., et al. (2009). "A Longitudinal Study of Stress and Psychological Distress in Nurses and Nursing Students", Journal of Clinical Nursing, 18(2): 270-278.
- Worrall, K. (2007). "Orientation to Student Placements: Needs and Benefits", Nursing Children and Young People, 19(1).